

Červenec 2009

Na Uhelném trhu (Další tvář ukrajinské migrace do Česka)

Lucie Trlifajová

Abstrakt:

Ukrajinská škola, do které chodí děti současných migrantů, letos zakončila druhý rok svého působení v Praze. Článek přibližuje její sice krátkou, ale poměrně dramatickou historii a zasazuje její existenci do širšího kontextu historické i nejnovější ukrajinské migrace do Česka.

V sobotu 30. května na Uhelném trhu v centru Prahy, v nejvyšším patře místní základní školy skončil školní rok. Slavnostně oblečení učitelé, děti, rodiče, zástupci... Lehký zmatek, projevy, poděkování, scénka, předávání vysvědčení, báseň, píseň a rozchod domů.

Zdánlivě běžné zakončení roku – přesto se tato škola liší od všech ostatních. Tři maturanti¹ jdou přepásáni šerpou v barvách ukrajinské vlajky. Úvodní projev pronáší ředitelka Mezinárodní ukrajinské školy z Kyjeva. Zpívá se, mluví i deklamuje ukrajinsky. Vysvědčení, které žáci dostávají, není platné v Česku, ale na Ukrajině. Jde o ukončení školního roku na jedné ze dvou pražských ukrajinských škol.²

¹ Škola podle ukrajinského školského systému nabízí výuku od 1. do 11. třídy, tedy odpovídá české základní a střední škole.

Nechme na chvíli stranou představu Ukrajince jako unaveného, špinavého dělníka a podívejme se blíže na jinou stránku ukrajinské komunity v Česku.

Letmý náhled do historie

Ukrajinské školství existovalo už v meziválečném Československu. Za první republiky se Praha stala jedním z center ukrajinského zahraničního intelektuálního a kulturního života. Fungovaly zde spolky, školy, gymnázium, muzea, tisk, hudba, v Praze vznikla Ukrajinská volná universita, pedagogický institut a výtvarná akademie, v Pardubicích hospodářská akademie. Převážně šlo o politickou migraci, příslušníky různých názorových skupin, přicházející v důsledku neúspěšných snah o vytvoření samostatného ukrajinského státu (období 1917 – 21). (Zylinskij 1995)

Řada z nich odešla z Československa ještě před příchodem sovětské armády v roce 1945³. V období komunismu, v důsledku mnohaletého odříznutí od ostatních ukrajinských komunit, země původu a praktické nemožnosti menšinového života, se tato skupina téměř asimilovala⁴, i když zejména příslušníci první generace si uchovali silné vědomí ukrajinské identity. Byli to ostatně převážně oni, kdo iniciovali na začátku 90. let částečné obnovení spolkového života.

Ukrajinci, kteří přichází do Česka od 90. let v rámci nové vlny ukrajinské ekonomické imigrace, s touto starší migrací dlouho nepřišli do kontaktu, chyběl zájem i společné téma (Zylinskij 2003, Leontiyeva 2006). Motivace většiny nově příchozích je všeobecně známá, zjednodušeně řečeno - v co nejkratším čase vydělat maximum peněz a vrátit se na Ukrajinu, minimalizovat vedlejší problémy, zůstat v českém prostředí neviditelnými, což je spojeno s ochotou přijmout nízký společenský statut. Život se nežil zde, ale tam. (Černík 2005, Čermáková, Nekorjak 2009, Drbohlav 1999, Hofírek, Nekorjak 2008, Leontiyeva 2006, a další)

V současnosti je ovšem značně zjednodušující dělit Ukrajince v Česku jen na tyto dvě skupiny. V zemi žije přes 130 tisíc osob s ukrajinským občanstvím (duben 2009). Necháme-li stranou vývoj v posledních měsících, jejich počet v minulých letech stále vzrůstal. Ještě rychleji pak stoupá podíl osob s trvalým pobytem - mezi lety 2006 a 2008 stoupl počet

Druhou ukrajinskou školou je Ukrajinská škola při pobočce národní pedagogické university M. Drahomanova (Українська школа при Філії Національного педагогічного університету ім.М.Драгоманова). Tato škola působí v Praze už řadu let, má více než sto studentů a vedle sobotního studia nabízí i denní formu.

³ Nechávám teď stranou změnu postoje české vlády během 30. let a poněkud diskutabilní postavení ukrajinských spolků během druhé světové války.

⁴ Ukrajinské muzeum bylo zavřeno, archivy částečně odvezeny do Ruska. Jediný povolený ukrajinský pražský spolek byl připojen ke Klubu sovětských občanů. V roce 1950 byla řecko-katolická církev sloučena s pravoslavnou. Obnovena byla v roce 1968, ovšem ve značně omezené míře. U pražského kostela působil chrámový sbor, který spolu se skupinou Ignis představoval až do roku 1989 jedinou aktivitu Ukrajinců v ČSSR. (Zylinskij 1995)

Ukrajinců v Česku celkem o 14 tisíc, podíl trvalých pobytů vzrostl ve stejné období o 28 tisíc (ČSÚ⁵).

Současnou ukrajinskou imigraci nelze popisovat jen z jednoho úhlu pohledu, naopak - jejím důležitým rysem je různorodost. Kontury mohou být stejné, ale odlišnost motivací a zkušeností, problémů a požadavků, rozdílnost pozic mužů a žen, rodin, generací vytváří množství výsledných obrazů.

Vznik a vývoj školy

Vraťme se však zpět do pátého patra ZŠ Uhelný trh a zastavme se na chvíli u přítomných osob⁶. Sice stojí na pomezí mezi oběma zeměmi, Českem a Ukrajinou, nicméně nejde o typické cirkulační pracovníky. Většina z nich žije v Česku už řadu let, bez problémů se orientují v místní společnosti, často dávají přednost životu v Česku (motivace se ovšem liší, od ekonomické, přes profesní a rodinnou až po zcela osobní). Zároveň, ať už z jakýchkoliv důvodů, jsou pro ně důležité vazby na Ukrajinu a na ukrajinskou komunitu v Česku, případně v zahraničí.

Historie samotné ukrajinské školy je sice krátká, ale poměrně dramatická. Zjednodušeně ji lze shrnout v následujících odstavcích.

Ukrajinská škola vznikla v roce 2007 jako Kolegium při exarchátu řecko-katolické církve (Український колегіум м.Прага)⁷. Přes církev, zejména díky propagaci při bohoslužbách ve sv. Klimentu, také získala většinu studentů. Rok existovala jako denní škola, 32 studentů mezi 6 a 17 lety, 13 učitelů, měsíční školné 3000,-. Škola se stala součástí programu Mezinárodní ukrajinské školy⁸, díky kterému má být vysvědčení studentů vydané školou uznáváno na

⁵ [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B400499787/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B400499787/$File/c01t03.pdf),
[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1D002EFDF2/\\$File/c01t03.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1D002EFDF2/$File/c01t03.pdf),
[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DE00469B20/\\$File/c01a02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DE00469B20/$File/c01a02.pdf),
[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B9002F8B9B/\\$File/c01a64t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B9002F8B9B/$File/c01a64t.pdf)

⁶ Pokud není uvedeno jinak, vychází informace o škole z rozhovorů s jejími učiteli, žáky, rodiči žáků, ředitelkou Mezinárodní ukrajinské školy, předsedou hnutí Ukrajinská svoboda, řeckokatolickým exarchou a dalšími.

⁷ Řada učitelů předtím učila na Drahomanově škole. V roce 2007 z ní za ne zcela zřejmých okolností, zřejmě v důsledku sporu ohledně míry legality a způsobu financování odešla část vyučujících. Paralelně v té době řecko-katolický exarchát projevil zájem a ochotu školu podporovat. Většina vyučujících ovšem o okolnostech odchodu z Drahomanovy školy mluví nerada.

⁸ I přesto, že se postsovětská ukrajinská migrace do Evropy se odhaduje na několik milionu osob, ukrajinská vláda se o tuto skupinu příliš nezajímá. Priority ukrajinské migrační politiky, které byla zformována až v posledních letech, leží v otázce bezpečnosti, ochrany hranic a vízové politiky. V poslední době dochází k určité změně, růstu zájmu o dopady emigrace, otázku práv Ukrajinců v zahraničí nebo podpory života ukrajinské zahraniční komunity. Často jde jen o součást politických (předvolebních) bojů a populistických gest, slova, od kterých je daleko k činům. (Duvell 2007, Livinský 2007, Malynovska 2007 a další)

Ukrajine. V roce 2007/2008 probíhala výuka v augustiniánském klášteře sv. Tomáše na Malé Straně.

Ovšem využívané prostory byly příliš malé a povyk dětí rušil klášterní řád, slovy paní ředitelky „Ti mniši nemají žádné děti a nechápou, že děti potřebují běhat a že křičí.“ Následující rok škola nesehnala vhodnou náhradu, scházely finance, vypadalo to, že svou činnost neobnoví, děti se rozprchly do českých škol. Až v říjnu se podařilo s exarchátem domluvit využití jeho podzemních prostorů. Výuka byla zredukována na bezplatné dálkové studium, které probíhalo každou sobotu celý den. Vedle běžného studijního plánu, který sleduje většina žáků a je uznávaný ukrajinským školstvím, je na škole možné studovat program zaměřený jen na znalost ukrajinského jazyka a historie.

Na konci roku 2008 škole opět hrozil zánik. Spolupráce s řecko-katolickou církví v té době končila, oficiálně proto, že exarchát neměl dostatek financí na podporu chodu školy, vliv měla i nekompatibilita představ o vedení školy a zřejmě další zájmy, o kterých ani jedna strana nechce mluvit. Snaha získat podporu od některé z etablovaných ukrajinských organizací působících v Česku byla neúspěšná. Nakonec na sebe financování chodu i právní zaštitění v lednu 2009 vzalo sdružení Ukrajinská Svoboda⁹, škola změnila název na Škola Svoboda (Українська суботна школа «Свобода»). Na konci roku zde studovalo 22 žáků, z nichž 3 dokončili 11. třídu. Maturitu skládali pod dohledem komise, která speciálně přijela na několik dní z Kyjeva do Prahy a dále bude podobně zkoušet na ukrajinských školách v Řecku, Francii, Itálii, Portugalsku a dalších zemích. Nicméně absolventi mohou maturitu nostrifikovat v Česku a díky tomu se ve svých sedmnácti letech hlásit na české university.

Tito tři maturanti byli poslední, kteří studovali pouze na ukrajinské škole. Všichni ostatní její žáci zároveň přes týden navštěvují českou školu. I přesto podle vyjádření rodičů, učitelů i samotných studentů chodí děti do školy většinou rády. Většina dotazovaných rodičů i učitelů se shoduje na tom, že hlavní důvodem je, že škola jim nabízí možnost odreagovat se, mluvit ukrajinsky se svými vrstevníky. Odlišnost kultur a zvyklostí mezi Českem a Ukrajinou přitom nereflktují jen rodiče, ale i děti. Nejde přitom ani tak o jazykovou rozdílnost, jako kulturní odlišnosti v chování, způsobu vidění a hodnocení.

Přesto se v roce 2007 podařilo utvořit Mezinárodní ukrajinskou školu (Міжнародна українська школа) při ukrajinském ministerstvu vědy a vzdělání (Міністерство освіти і науки України). V současnosti spolupracuje se 22 školami v sedmi zemích (Česko, Francie, Itálie, Portugalsko, Řecko, Španělsko, Turecko). Výuka ve školách by měla probíhat stejně jako na ukrajinských školách. MUŠ poskytuje materiály a konzultace, jednou ročně organizuje setkání učitelů (2007 Kyjev, 2008 Řecko, další plánované na podzim 2009 v Paříži), zajišťuje komisi, která červnu/květnu přijíždí do země provést závěrečné zkoušky po 9. a 11. třídě. Samotné financování škol je ovšem záležitostí místních organizací.

⁹ Jde o sdružení spojené se západoukrajinskou stranou Svoboda, která s poněkud nacionalistickým a xenofobním programem vyhrála poslední volby v Ternopílské oblasti a v současnosti usiluje o kandidaturu do parlamentu. Zároveň je otázka nakolik se sdružení Ukrajinská Svoboda skutečně s touto ukrajinskou stranou identifikuje a nakolik ona zasahuje do jeho činnosti v ČR. Ve vztahu ke škole ovšem do jejího programu nijak nezasahuje (až na změnu názvu (!)), řada učitelů má k programu strany poměrně kritický postoj.

Vazby a hrdost na ukrajinskou tradici, jazyk a kulturu však nejsou hlavní motivací pro to, aby rodiče své děti posílali do ukrajinské školy. Naopak nejčastější důvody jsou čistě pragmatické. Díky paralelnímu studiu dětí má rodina širší prostor k rozhodování, neuzavírá se tak možnost vrátit se na Ukrajinu. Zároveň je příznačné, že téměř všichni považují znalost více jazyků za vysoce ceněnou schopnost. Na druhou stranu to, že jsou studenty ukrajinské školy, zpětně formuje identitu dětí: „Už jsem tady (v Česku) dlouho, osm let... ale asi se považuji víc za Ukrajince, teď se to hodně změnilo, jak chodím sem do školy.“

Ani u učitelů není vlastenectví nijak výrazným rysem, často se k výuce dostali spíše náhodou, vidí ji jako zajímavou a snad smysluplnou práci, jako možnost (při)výdělku. Podle ředitelky všichni vystudovali ukrajinskou vysokou školu a mají alespoň pedagogické minimum, řada působila jako učitelé i na Ukrajině, titul většinou nostrifikovali v Česku. Do Česka obvykle přišli během 90. let nebo na začátku 21. století. Jednotlivé příběhy jsou však dost různé, od pololegálních začátků na ubytovně po získání kvalifikované pozice hned po příchodu do Česka. Obvykle sami sebe identifikují jako Ukrajince, zároveň se ale mnohdy vůči své zemi původu vymezují: „Připadám si jako Ukrajinka, moji známí v Česku jsou převážně Ukrajinci... ale když přijedu na Ukrajinu, už si s nimi nerozumím, nechápu jejich problémy... tady se cítím volněji.“

Závěrem

V sobotu 30. května na Uhelném trhu v centru Prahy v nejvyšším patře místní základní školy tedy skončil školní rok – jedna malá ukrajinská škola, několik dětí, pár učitelů.

Budoucnost školy v příštím školním roce je nejistá. Odvíjí se především od finanční situace.¹⁰ Je možné, že studium bude placené, tisíc korun za měsíc, nicméně pro některé rodiče je i tato částka vysoká. Podle ředitelky pochází přibližně polovina dětí z neúplných rodin a ani finanční situace ostatních není obvykle ideální. „To nejsou boháči, ale lidé, kteří tady normálně, tvrdě pracují,“ doplňuje.

I když tito migranti stále udržují kontakty s Ukrajinou, nemůžeme mluvit o tom, že by žili stranou české společnosti se zájmy a požadavky vázanými jen na Ukrajinu. Identifikace a vztah k České republice je pro ně mnohdy stejně důležitý jako vazby na Ukrajinu.

Motivace jednotlivých osob jsou různé, společně však sdílí přesvědčení o významu existence školy. Škola vznikla de facto bez podpory ukrajinského i českého státu jako aktivita samotných migrantů, což samo o sobě odráží význam, který pro ně má. A to ať už ji vidí jako prostředníka pro udržení tradice a kontaktů, jako otevřené dveře pro možný návrat na Ukrajinu (vlastní nebo svých dětí), jako místo setkání nebo jako příležitost k zajímavému kvalifikovanému zaměstnání.

¹⁰ Další podpora od ukrajinské strany Svoboda je nejistá, české granty na podporu menšin získávají především etablované ukrajinské organizace (což je samozřejmě předmětem řady sporů). Další otázka je, jestli školu podpoří místní zastupitelstvo, jak se budou dále vyvíjet vztahy s církví, jestli se nenajde „sponzor“ atd.

Vedle individuálních motivací se v prostředí školy střetávají i zájmy větších skupin nebo institucí, ať už jde o církev, politiku, národnostní otázky nebo podnikatelské cíle.

Nepřímo se zde pak projevují praktické problémy běžného života migrantů, žijících v Česku už delší dobu – otázky sociálního zajištění, bydlení, vzdělání dětí, vlastní profesní perspektivy, starosti o rodinu, prarodiče na Ukrajině,...

Jedna malá škola s nejistou budoucností - přesto je na tomto případě je vidět, že ukrajinská migrace zahrnuje širší a jemnější spektrum problémů a motivací, které stojí za pozornost.

Literatura

Čermakova, Dita, Nekorjak, Michal Ukrainian Middleman System of Labour Organization in the Czech Republic (2009). Tijdschrift voor economische en sociale geografie (Journal of Economic & Social Geography), Blackwell, 100, 1. Dostupné online: http://www.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Cermakova_Nekorjak_Ukrainian%20.pdf [Navštíveno 24. 3. 2009]

Černík, Jan. Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku (2005). Dostupné online http://www.migraceonline.cz/studie_f.shtml?x=218348 [Navštíveno: 22. 5. 2008]

Drbohlav, Dušan., Lupták, M., Janská, Eva, Šelepová, Petra (1999). Ukrajinská komunita v České republice. Výzkumná zpráva projektu pro MV ČR. Praha: Přírodovědecká fakulta UK v Praze. Dostupné online: http://www.cizinci.cz/files/clanky/130/ukrajinska_komunita.pdf [Navštíveno: 22. 5. 2008]

Düvell, Franck (2007). Central and East European Migration, Ukraine – Europe's Mexico?, 2007. Dostupné online: <http://www.compas.ox.ac.uk/publications/papers/Country%20Report%20-%20Ukraine%20-%20Duvell.pdf> [Navštíveno: 22. 5. 2008]

Hofírek, Ondřej, Nekorjak, Michal (2008). Neregulární práce imigrantů v České republice. Dostupné online: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/HofirekNekorjak_Neregulerniprace_1.pdf [Navštíveno: 12. 6. 2009]

Leontiyeva, Yana (2006). Ukrajinská menšina a migranti v ČR. In: Leontiyeva, Yana (ed) Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové). Praha: Sociologický ústav AV ČR Ukrajinci v ČR.

Livinský, Oleksa (2007). Různé pohledy na emigranty na Ukrajině. Dostupné online: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1971149> [Navštíveno: 2. 3. 2008]

Malynovska, Olena (2007). Migration in Ukraine: Challenge or Chance?. Dostupné online: <http://www.niisp.gov.ua/en/pdf/Malinovska-article.pdf> [Navštíveno: 22. 5. 2008]

Zilynskij, Bohdan (1995). Ukrajinci v Čechách (1894) 1917 – 1945 (1994). Praha: X-Egem

Zilynskij Bohdan (2003). Ukrajinci v českých zemích po roce 1989. Dostupné online:
http://www.cizinci.cz/files/clanky/124/Ukrajinci_ceskych_zemi_po_roce_1989.pdf

[Navštíveno: 17. 3. 2008]

Autorka dokončuje studium etnologie na filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Ve své diplomové práci se věnuje problematice ukrajinské migrace do ČR.

Článek vznikl v rámci projektu "Kvalitními informacemi ke kvalitní integraci" Multikulturního centra Praha za podpory Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí."